

Reactieformulier

Consultatie NBA-handreiking 1153 - Frauderisicoanalyse

Consultatieperiode loopt tot en met 16 september 2024

Koninklijke Nederlandse
Beroepsorganisatie
van Accountants

Instructies voor respondenten

We verzoeken u de consultatiereactie uiterlijk aan te leveren op **16 september 2024**.

Dit reactieformulier is bedoeld voor het geven van uw consultatiereactie op de concept NBA-handreiking 1153. Het gebruik van dit document zal de verzameling en analyse van consultatiereacties door de NBA vergemakkelijken.

U kunt reageren op alle vragen of alleen geselecteerde vragen. Om uw consultatiereactie zo goed mogelijk te kunnen behandelen, verzoeken we het volgende:

- Geef uw algemene reactie door middel van de 'drop-down' keuzemenu's.
- Geef de reden voor uw antwoorden bij de gedetailleerde reactie. Als u het niet eens bent met de voorstellen in de handreiking, geef dan uw specifieke redenen en specifieke suggesties aan voor het wijzigen van de handreiking.
- Benoem zo specifiek mogelijk waar uw consultatiereactie betrekking op heeft, bijvoorbeeld door te verwijzen naar specifieke paragrafen, voorbeelden of alinea's in de handreiking.
- Vermijd het invoegen van tabellen of tekstvakken in het formulier bij het geven van uw antwoorden op de consultatievragen, omdat dit de verzameling van de reacties zal bemoeilijken.
- Dien uw opmerkingen in met behulp van dit formulier, zonder een begeleidende brief of een samenvatting van uw belangrijkste punten. Benoem in plaats daarvan eventuele belangrijke punten zoveel mogelijk in uw antwoorden op de vragen.

Uw reactieformulier kunt u zenden naar: consultaties@nba.nl. De NBA vindt het belangrijk om transparant te zijn over de reacties die zij krijgt met betrekking tot voorgestelde regelgeving en toelichtingen daarop. Daarom vragen wij om bij indiening van uw reactie aan te geven of wij uw reactie wel of niet mogen publiceren op de website van de NBA.

Onderdeel A: Uw gegevens

Naam van uw organisatie (of uw naam als u een reactie indient in persoonlijke hoedanigheid)	Deloitte Accountants B.V.
Naam/namen van verantwoordelijke(n) voor deze indiening (of laat leeg als dit hetzelfde is als hierboven)	
Naam van contactpersoon voor deze reactie (of laat leeg als dit hetzelfde is als hierboven)	Tom Weel
E-mailadres van contactpersoon	tweel@deloitte.nl

Onderdeel B: Antwoorden op de consultatievragen

Voor elke vraag, begint u met uw algemene antwoord op de vraag middels de keuzelijst. Geef uw gedetailleerde opmerkingen, indien van toepassing, daaronder bij de behorende sectie.

1. *Wat vindt u in het algemeen van de opzet en duidelijkheid van deze handreiking?*

Algemene reactie: Voldoende

Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):

Algemene indruk over opzet en duidelijkheid is goed. Afdronk is dat het consultatiedocument vooral een herhaling is van informatie uit de Standaarden. Waarbij bijvoorbeeld de bevindingen van de AFM minimaal geadresseerd worden in het consultatiememo, terwijl dit een geschikt moment is om het wel te adresseren. Daarnaast leent het onderwerp zich naar onze mening ook voor een koppeling met de VOR. Voor onze aanbevelingen zie punt 4g.

2. *Wat vindt u van het samenvattende schema in afbeelding 2 op pagina 4?*

Algemene reactie: Voldoende

Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):

3. *Is de toepassing van Standaard 240 en, meer specifiek, het door de accountant te volgen proces van de frauderisicoanalyse duidelijk uitgelegd?*

Algemene reactie: Duidelijk

Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):

Het 'wat' een accountant moet doen is duidelijk beschreven, echter ontbreekt het 'hoe'. Voor onze aanbevelingen zie punt 4g.

4. Verdiepende onderwerpen

a) *Is de uitwerking dat aanwezige maatregelen van interne beheersing binnen de entiteit geen positieve invloed hebben op de frauderisicoanalyse duidelijk (paragraaf 2.2)?*

Algemene reactie: Onduidelijk

Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):

Paragraaf 2.2 scheidt duidelijkheid over de uitwerking dat aanwezige maatregelen van interne beheersing binnen de entiteit geen 'positieve invloed' hebben op de frauderisicoanalyse. Echter, onduidelijk blijft hoe de accountant nu waarborgt dat enige 'negatieve invloed' van de interne beheersing op de frauderisicoanalyse nu in voldoende mate wordt geïdentificeerd en geëvalueerd. Meer specifiek is onze zorg dat op basis van de huidige toelichting in paragraaf 2.2 de accountant mogelijk niet alle 'belangrijke tekortkomingen' in de interne beheersing identificeert die gepaard kunnen gaan met een gelegenheid voor fraude en die dus een frauderisicofactor vormen die dient te worden betrokken in de frauderisicoanalyse. We zouden in dat kader graag zien dat paragraaf 2.2 van de handreiking verduidelijkt van welke interne beheersingsmaatregelen ten minste de opzet en het bestaan moet worden getoetst om eventuele 'belangrijke tekortkomingen' te kunnen identificeren. Hoewel dat vraagstuk in eerste instantie buiten de reikwijdte van deze handreiking lijkt te vallen, is het bij uitstek relevant in de context van de frauderisicoanalyse van de accountant en verdient het naar onze mening

daarom verduidelijking in de handreiking. Een concreet voorbeeld om dit te illustreren: De beheersingsmaatregelen rondom het betalingsproces kwalificeren niet als 'relevant' onder 315.26.a.i (want inherent geen sprake van complexiteit of subjectiviteit die aanleiding zouden kunnen geven tot het onderkennen van significant risico), 315.26.a.ii (het gaat niet om journaalboekingen) of 315.26.a.iii (de accountant is niet van plan de effectieve werking te toetsen). De accountant zou kunnen concluderen dat deze maatregelen vallen onder de definitie van 315.26.a.iv en dat het toetsen van de opzet en het bestaan van deze maatregelen *'de accountant in staat [stelt] de doelstellingen van paragraaf 13 te bereiken met betrekking tot het identificeren van risico's op een afwijking van materieel belang als gevolg van fraude [...]'*. Onze zorg is echter dat deze tekst van 315.26.a.iv vanwege haar abstracte formulering niet goed wordt begrepen en toegepast. Ook de voorbeelden gegeven in 315.A165 zijn naar onze mening te vaag (hogere risico's) of te willekeurig (grootboek aansluitingen en serviceorganisaties). De mogelijke consequentie van deze onduidelijkheid en het gebrek aan goede voorbeelden is dat accountants te weinig inzicht verkrijgen in relevante beheersingsmaatregelen en niet alle 'belangrijke tekortkomingen' identificeren die zij dienen te evalueren in de context van de frauderisicoanalyse. Verduidelijking van de interpretatie en toepassing van 315.26.a.iv is naar onze mening dus uitermate relevant voor een goede frauderisicoanalyse en daarmee voor deze handreiking.

b) *Is het onderscheid in frauduleuze financiële verslaggeving en oneigenlijke toe-eigening van activa duidelijk (paragraaf 2.3)?*

Algemene reactie: Duidelijk

Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):

Echter ontbreekt het onderwerp 'Corruptie'. Voor onze aanbevelingen zie punt 4g. Daarnaast zouden wij het aanbevelen om een toelichting op te nemen over de verschillende vormen van fraude onderverdeelt in financiële processen/stromen en bedrijfsprocessen (en andere vormen van bewuste non-compliance).

c) *Is de toelichting op de frauderisicofactoren duidelijk (hoofdstuk 3), inclusief de toelichting op de fraudedriehoek (paragraaf 3.3)?*

Algemene reactie: Duidelijk

Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):

n.v.t.

d) *Is de evaluatie van frauderisicofactoren om te komen tot frauderisico's (hoofdstuk 4) duidelijk? En is de uitleg en het diagram in paragraaf 4.2 rondom het gebruik van het spectrum (waarschijnlijkheid x orde van grootte) duidelijk?*

Algemene reactie: Onduidelijk

Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):

Op pagina 16 staat: *"Standaard 240 geeft geen specifieke aanwijzingen over hoe frauderisicofactoren moeten worden geëvalueerd, behalve dat dit moet gebeuren op basis van professionele oordeelsvorming (Standaard 240.A25). Een hulpmiddel kan zijn om frauderisicofactoren te plaatsen in een spectrum waar op de ene as de waarschijnlijkheid staat ('kans') en op de andere as de orde van grootte ('impact')."*

Wij zijn van mening dat het niet logisch is om de waarschijnlijkheid of impact van één enkele frauderisico factor te evalueren. Dat moet – volgens ons – altijd in samenhang met, en niet in isolatie van andere frauderisicofactoren. Concreet voorbeeld: "Er is in belangrijke mate druk om de resultaten te sturen i.v.m. krappe headroom debt-covenants." De vervolgvragen die gesteld kunnen worden zijn: Wat is de

kans en impact daarvan? Wat gaan we in reactie daarop doen? Dat zijn lastig te beantwoorden vragen met alleen informatie over een mogelijke druk of prikkel. Wij stellen daarom voor om de kans en impact van fraude scenario's te evalueren. De volgende tekst ter vervanging van de tweede zin van paragraaf 4.2 uit de handreiking verduidelijkt ons voorstel:

“Een hulpmiddel kan zijn om in frauderisico scenario's te denken en van deze scenario's de waarschijnlijkheid en impact te beoordelen. Een frauderisico scenario combineert geïdentificeerde factoren aangaande mogelijke gelegenheid, druk en rationalisatie op een manier die iets zegt over het wat, hoe en waarom van mogelijke fraude. Daarmee faciliteert het de evaluatie van de waarschijnlijkheid en impact van mogelijke fraude en helpt het bij de identificatie van risico's op een afwijking van materieel belang als gevolg van fraude. Daarnaast stelt deze werkwijze de accountant ook beter in staat verdere controlewerkzaamheden te plannen die in opzet geschikt zijn om geïdentificeerde fraude risico's tot voldoende laag niveau terug te brengen.”

Het volgende concrete voorbeeld illustreert een mogelijke uitkomst van deze werkwijze: *“Als gevolg van de krappe headroom rondom debt convenants onderkennen wij significante druk op het management om het resultaat te sturen (druk). Daarnaast zien we ook dat sprake is van belangrijke schattingen in zowel de voorzieningsfeer als bij het bepalen van de voortgang van projecten (gelegenheid). Ook hebben we tekortkomingen in de controls rondom schattingen en de projectadministratie geconstateerd (gelegenheid). Gezien het gepercipieerde belang van het voldoen aan bankconvenanten achten wij het niet onwaarschijnlijkheid dat management of personeel het manipuleren van dergelijke schattingen niet als problematisch beschouwt als ze daarmee hun huidige financieringsvoorwaarden kunnen behouden (rationalisatie).”*

Het grootste voordeel van deze werkwijze (het denken in scenario's) is dat frauderisico's voldoende concreet worden geformuleerd, de evaluatie van impact en kans eenduidiger wordt en ook geen misverstand meer kan bestaan over de benodigde reactie op die risico's. Wij begrijpen dat het idee van een 'frauderisico scenario' geen concept is dat voorkomt in Standaard 240, maar gezien het doel van deze handreiking (het aanreiken van praktische handvatten die tot meer consistentie en een hogere kwaliteit van de fraude risicoschatting moet leiden) lijkt ons dat niet problematisch.

e) *Wat vindt u van de toelichting op het veronderstelde frauderisico van doorbreking van de interne beheersing door het management (paragraaf 5.1)?*

Algemene reactie: Zeer duidelijk

Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):

Het meermaals benadrukken van het pinpointen en specifiek maken van dit risico steunen wij.

f) *Wat vindt u van de toelichting op het veronderstelde frauderisico van de opbrengstverantwoording? Is de uiteenzetting van de hoofregel en de uitzondering (paragraaf 5.2) duidelijk?*

Algemene reactie: Zeer duidelijk

Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):

n.v.t.

g) *Mist u nog andere onderwerpen waarop verdieping gewenst is? Zo ja, kunt u dit en de bijbehorende prioritering hiervan motiveren*

Algemene reactie: Ja

Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):

- 1) In het consultatiedocument staat dat de accountant kennis moet nemen van de FRA van de klant. Wij zijn van mening dat het enkel kennisnemen van de FRA van de klant niet voldoende is. In het consultatiedocument is niet opgenomen 'hoe' de accountant de FRA van de klant moet betrekken in zijn audit. Daarnaast wordt in het consultatiememo niet beschreven dat de accountant gewezen kan worden op welke standaarden/richtlijnen de klant heeft gebruikt bij het opstellen van de FRA (bv COSO's specifieke Fraud Risk Management Guide etc.) en wordt niet ingegaan op de basisvoorwaarden (en wijze van onderbouwing) waaraan een FRA van de klant zou moeten voldoen zoals: organisatiebrede opzet, betrekken van proces eigenaren in de analyse, periodiek actualiseren, bruto- en netto inschatting frauderisico's en risicobereidheid. Wij zouden in het consultatiememo ook graag willen zien dat benadrukt wordt wat het verschil is tussen een FRA van de accountant versus de FRA van de klant. Waarin wordt uitgelegd 'hoe' accountants de FRA van de klant kunnen integreren in hun eigen FRA en waarom de risico's kunnen verschillen inclusief voorbeelden. Daarnaast is in het consultatiedocument vermeld dat bij een kleinere entiteit er vaak geen (uitgebreide) gedocumenteerde FRA aanwezig is. In het consultatiememo wordt niet ingegaan op situaties waarin entiteiten waarvan verwacht mag worden dat deze een gedocumenteerde FRA hebben maar er geen hebben en wat hier de consequentie van is.
- 2) In het consultatiedocument wordt niet ingegaan op het onderwerp corruptie en de verschijningsvormen (actieve – en passieve corruptie - omkoping en omgekocht worden - ambtelijke – en niet ambtelijke corruptie en een toelichting over het vaak samengaan van omkoping en fraude (b.v. het verhullen van omkoping door valsheid in geschrifte). Er wordt alleen verwezen naar de NBA-handreiking 1137. Wij zouden het waardevol vinden als het onderwerp 'Corruptie' wordt meegenomen in de handreiking en dat er een voorbeeld wordt toegevoegd over het onderwerp 'Corruptie', bijvoorbeeld risico's omtrent het afsluiten van meerjarige aanbestedingen bij publieke organisaties. Het zou ook nuttig zijn om een voorbeeld toe te voegen waarmee de link met 1137 concreet wordt gemaakt. Bijvoorbeeld over de wijze waarop een corruptierisico een link heeft met een opbrengstverantwoording.
- 3) In het consultatiememo wordt uitgelegd wat van de controlerend accountant verwacht wordt voor het doen van een goede frauderisicoanalyse. De AFM heeft in juni 2023 in het document 'Scherper of frauderisico's!' uitkomsten van een onderzoek naar frauderisicoanalyse door accountantsorganisaties uitgebracht. De AFM concludeert daarin dat de voor accountants verplichte stappen in de frauderisicoanalyse wel worden gevolgd, maar vaak te oppervlakkig. De AFM heeft ook als verbeterpunt dat accountants onvoldoende onderbouwen waarom frauderisicofactoren wel of niet leiden tot een concreet frauderisico. De verbeterpunten die door de AFM worden gesignaleerd blijven in het consultatiememo onderbelicht of niet voldoende expliciet meegenomen. Het zou ook waardevol zijn als best practices worden toegevoegd. Daarnaast wordt in het consultatiedocument (nagenoeg) niet ingegaan op de aanbevelingen voor accountants in de Publieke managementletter over frauderisicobeheersing 'scherp op fraude' van december 2022. Voorbeeld: In het consultatiememo wordt van signaal 1 'Toon aan de top' alleen ingegaan op de eerste aanbeveling voor accountants en niet op de andere 4 aanbevelingen. In het consultatiememo wordt niet ingegaan op de aanbevelingen voor accountants van signaal 2 'Frauderisicoanalyse door het bestuur of directie ontbreekt' (in gesprek gaan over bestuur en toezichthouders over het belang van een frauderisicoanalyse) etc.
- 4) In het consultatiedocument wordt niet expliciet ingegaan op data-analyse. Het inzetten van data-analyse bij het identificeren van frauderisicofactoren biedt mogelijkheden om patronen en mogelijke afwijkingen te ontdekken die kunnen wijzen op fraude. Het integreren van dergelijke technologieën kan de effectiviteit van de FRA verbeteren. Hierbij zouden er wel voorbeelden en handvaten aan de accountant meegegeven kunnen worden hoe en wanneer dit in te zetten. Wij zouden het waardevol vinden als in het consultatiedocument wordt uitgelegd waarom, wanneer

en hoe 'factfinding' werkzaamheden kunnen worden uitgevoerd (identificeren van frauderisicofactoren) versus gegevensgerichte werkzaamheden om risico's af te dekken.

- 5) De rol van de fraude-expert wordt minimaal beschreven in het consultatiedocument. Wij vinden dat de toegevoegde waarde van een fraude-expert (niet alleen bij de brainstormsessie) explicieter kan worden beschreven. Dit sluit ook aan bij het rapport: "*Vertrouwen op controle, Rapport van de Commissie toekomst accountancysector*".
- 6) Het nut van inzicht verwerven in de (klokkenluiders)meldingen / incidenten omtrent non-compliance staat niet beschreven in het consultatiedocument. Deze meldingen/incidenten kunnen andere/relevante inzichten geven in de frauderisicofactoren.

5. Voorbeelden

a) *Zijn de voorbeelden (in de paragrafen 4.3, 4.4, 5.1 en 5.3) helder en illustratief?*

Algemene reactie: Duidelijk

Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):

De voorbeelden zijn duidelijk, maar de voorbeelden zijn herkenbaar (en 'laag hangend fruit'). Wij zouden meer 'out of the box' voorbeelden willen. Bijvoorbeeld een link naar handreiking 1137, waarbij een corruptierisico concreet wordt gemaakt. Of risico's die actueel zijn, maar minder helder op het netvlies staan bij audit teams. Voorbeelden hiervan: (i) derdenbetalingen, (ii) goodwill impairments, (iii) transacties met verbonden partijen, (iv) milieufraude, (v) fraude rondom aanbestedingen, en (vi) fraude in digitale en IT-omgeving bijvoorbeeld stelen en verkopen van bedrijfsgegevens (IP).

Verder missen wij in de voorbeelden de koppeling met ISA 600 en zijn de voorbeelden meer gericht op de Nederlandse markt. Wij zouden het waardevol vinden om meer voorbeelden op te nemen hoe om te gaan met dochterondernemingen waarbij andere culturen, gewoontes, regelgeving, cultuurverschillen binnen accountantskantoren etc. van toepassing is.

b) *Kunt u aanvullende voorbeelden aanleveren die toezien op de verdiepende onderwerpen?*

Algemene reactie: Nee

Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):

c) *Kunt u voorbeelden aanleveren van hoe u uw cliënt heeft gestimuleerd een interne frauderisicoanalyse op te stellen, en hoe u deze analyse hebt gebruikt bij de uitvoering van uw eigen frauderisicoanalyse?*

Algemene reactie: Nee

Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):

6. *Zijn de vereisten ten aanzien van het documenteren van de verschillende werkstappen in het proces van de frauderisicoanalyse voldoende duidelijk?*

Algemene reactie: Duidelijk

Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):

N.v.t.

7. *Recent is de NBA-handreiking 1137 (corruptie, werkzaamheden van de accountant) geactualiseerd. Hierin wordt een link gelegd naar fraude en de frauderisicoanalyse. Is de uitwerking in deze NBA-handreiking 1153 volgens u voldoende duidelijk en consistent met de NBA-handreiking 1137?*

Algemene reactie: Onduidelijk

Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):

Er is ruimte voor verbetering door meer concrete voorbeelden toe te voegen over corruptie en meer verwijzingen op te nemen. Deze handreiking richt zich meer op financiële verslaggevingsfraude en het doorbreken van interne beheersingsmaatregelen door management, terwijl corruptie hier onderdeel van zou moeten/kunnen zijn.

8. *Heeft u nog andere adviezen en/of opmerkingen met betrekking tot de NBA-handreiking 1153?*

Algemene reactie: Nee

Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):